

позитивні обставини, так і негативні фактори. Інститут потерпілого як самостійний інститут кримінального права передбачає не тільки врахування позиції потерпілого щодо меж та обсягів покарання, але й обов'язкову характеристику особи потерпілого зокрема. У комплекс таких даних включається не тільки поведінка особи у момент і після вчинення злочину, але й до його вчинення. Такі висновки супроводжуються міркуваннями про те, що нерідко поведінка потерпілого є провокуючою або негативною у механізмі злочинної поведінки. Тому можемо зробити висновок про необхідність детального дослідження поведінки потерпілого не лише в момент, але й до вчинення злочину з метою встановлення ступеня «вини» потерпілої особи у вчиненні злочину. Таким чином, законодавча регламентація вище запропонованих критеріїв, як видається, сприятиме максимальній індивідуалізації кримінального покарання та упорядкуванню суддівського розсуду.

Список використаної літератури:

1. Ласточкина Р. М. О критериях индивидуализации наказания как гарантии интересов личности и правосудия [текст] / Р. М. Ласточкина // Проблемы охраны прав граждан в сфере борьбы с преступностью. — Иваново, 1980. — С. 122-126.
2. Кригер Г. А. Наказание и его применение [текст] / Г. А. Кригер. — М.: Госюриздат, 1962. — 70 с.
3. Анашкин Г. З. Справедливость назначения уголовного наказания [текст] / Г. З. Анашкин // Советское государство и право. — 1982. — № 7. — С. 59-66.
4. Гальперин И. М. Наказание: социальные функции, практика применения [текст] / И. М. Гальперин. — М.: Юрид. лит.-ра, 1983. — 292 с.
5. Музика А. А., Горох О. П. Покарання та його застосування за злочини проти здоров'я населення: монографія [текст] / А. А. Музика, О. П. Горох. — К.: ПАЛИВОДА А. В., 2012. — 404 с.

Чугуніков Ігор Іванович

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри кримінального права,
кандидат юридичних наук, доцент

ОБ'ЄКТ ЗЛОЧИНУ ТА ПІДСТАВИ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ

Питання щодо об'єкта кримінально-правової охорони є наріжним каменем будь-якої кримінально-правової доктрини. За своєю сутністю, це питання про соціальне призначення кримінально-правової галузі, як такої. Однак, не дивлячись на те, що ключове значення об'єкта злочину для кримінального права було

встановлено вітчизняними корифеями у цій сфері догматичної юриспруденції достатньо давно, що цілком природно, оскільки поза об'єктом фактично неможливо пізнати сутність суспільно небезпечного посягання, саме цьому елементу складу злочину на нормативному рівні приділено найменше уваги. Така ситуація провокує певне ігнорування об'єкта, як у законотворчій, так і у правозастосовчій діяльності, що врешті решт, призводить до перетворення цього поняття з наріжного каменю у другорядне питання, яке взагалі не має принципового значення, а у підсумку — до втрати кримінально-правовим регулюванням свого цільового призначення з можливістю використовувати кримінально-правовий арсенал для вирішення будь-яких (політичних, ідеологічних, кон'юнктурних, корпоративних тощо) завдань. Завадити цим процесам, як уявляється, може лише підвищення статусу об'єкта як обов'язкового елемента складу, шляхом введення його у нормативно-правову площину.

У юридичній літературі при характеристиці суспільної небезпеки традиційно зазначається, що її передусім, обумовлює саме об'єкт посягання [1, с. 128-138; 2, с. 24]. Ця позиція поділяється і судовою практикою, особливо в тих країнах, де КК вимагає при призначенні покарання обов'язково враховувати ступінь та характер суспільної небезпеки діяння (наприклад, ч. 2 ст. 61 КК Республіки Вірменія), у зв'язку з чим підкреслюється, що останній, насамперед, залежить від об'єкта злочину [2, с. 25]. Проте, як уявляється, характер суспільної небезпеки від виду об'єкта кримінально-правової охорони не залежить. За елементарною логікою, загроза комусь чи чомусь не може включати до себе те, на що вона спрямована. Такий підхід, скоріше за все, пов'язаний з тим, що об'єкт злочину доволі тривалий час розглядався під певним ідеологічним кутом і в цьому сенсі не був позбавлений своєї соціально-класової характеристики. Так, згідно із ст. 6 КК УРСР 1922 р. злочином визнавалася будь-яка суспільно-небезпечна дія чи бездіяльність, яка загрожує основам радянського ладу і правопорядку, встановленому робітничо-селянською владою на перехідний до комуністичного устрою період часу. Звідси зрозуміло, що суспільно-небезпечними визнавалися виключно такі посягання, які могли заподіяти шкоду, головним чином, новому соціальному порядку, причому навіть у тому разі, якщо те чи інше діяння не було передбачено діючим КК. І хоча КК УРСР 1960 р. при характеристиці об'єктів кримінально-правової охорони вже не містив такого відверто класового підґрунтя (вона була замінена так званою ієрархічністю суспільних відносин, завдяки чому найбільш небезпечними визнавалися діяння проти суспільного устрою СРСР, його політичної та економічної системи, соціалістичної власності), все одно він був спрямований, перш за все, на охорону здобутків

соціалізму. Звідси цілком зрозуміло, що суспільно небезпечним визнавалося, передусім те, що заподіявало шкоду цим здобуткам.

Це знаходило свій прояв і в законодавчій оцінці суспільної небезпеки таких діянь. Наприклад, розкрадання соціалістичного майна у особливо великих розмірах, на відміну від викрадення особистого майна каралося, у тому числі, і смертною карою. В умовах сьогодення ситуація дещо змінилася і об'єкт посягання втратив свої класові ознаки, набувши виключно ознак соціальних. Не дивлячись на те, що діючий КК України проголошує у якості нового пріоритету правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, а прихильники антропологічного підходу постійно наполягають на новій системі Особливої частини, де на першому місці повинні фігурувати інтереси особи, доволі важко сказати, який саме об'єкт є найважливішим. Максимально можливий строк позбавлення волі (15 років) передбачений як за злочини проти особи (ст. 115, ч. 4 ст. 152, ч. 3 ст. 153, ч. 2 ст. 147, ч. 3 ст. 149), так і за злочини проти держави (ч. 3 ст. 110, ч. 1 ст. 111, ст. 112, ст. 114, ч. 2 ст. 114¹), авторитету її органів та журналістів (ч. 2 ст. 347, ч. 2 ст. 347¹, ст. 348, ст. 348¹) чи суспільства (ст. 257, ч. 3 ст. 258, ч. 1 ст. 258³, ч. 5 ст. 260, ч. 3 ст. 265, ч. 3 ст. 265¹). Теж саме стосується і довічного позбавлення волі, яке стосовно злочинів проти особи передбачено тільки у ч. 2 ст. 115 КК.

До того ж, за злочини проти держави цей вид покарання може бути застосований і в тому випадку, коли психічне ставлення винного до загибелі людей є необережним, а також тоді, коли мають місце інші тяжкі наслідки, пов'язані із заподіянням тяжких тілесних ушкоджень, великої матеріальної шкоди, знищенням важливих об'єктів, життєвовабезпечуючих комунікацій, тощо (ч. 3 ст. 110 КК). Застосування довічного позбавлення волі у разі необережного психічного ставлення винного до загибелі людини не виключають і злочини проти суспільства (ч. 3 ст. 258 КК). Про це свідчить формула, яку використовує законодавець — «дії, що призвели». Що стосується дійсної пріоритетності охорони прав та свобод людини, то тут взагалі є дуже великі питання. Так, наприклад, умисне легке тілесне ушкодження (ч. 1 ст. 125), умисне завдання удару, побоїв або вчинення інших насильницьких дій (ч. 1 ст. 126), караються максимум виправними роботами на строк до одного року, а порушення законодавства про захист рослин (ст. 247) чи проста крадіжка (ч. 1 ст. 185) — обмеженням волі на строк до двох років і позбавленням волі на строк до трьох років відповідно; умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження, вчинене групою осіб карається позбавленням волі від трьох до п'яти років, як і дії, передбачені ч. 2 ст. 126 КК, а каліцтво тварин, вчинене групою осіб — від п'яти до восьми років, як і крадіжка, вчинена у великих розмірах, і таке інше. Це зайвий раз

доводить, що об'єкт злочину не є структурною складовою його суспільної небезпеки. Вона залягає в іншій площині – спосіб посягання, характер наслідків, що настали (зворотній чи незворотній), їх розмір, ступінь здійснення злочинного наміру, характер діяння (дія, бездіяльність, обставини, що їх супроводжують), вчинення його одноособово чи у співучасті, форма та вид вини, криміноутворюючі ознаки суб'єкта злочину. Так, крадіжка, грабіж, вимагання, шахрайство, привласнення, розтрата та заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем з точки зору об'єкта є абсолютно однаковими діяннями – всі вони заподіюють шкоду власності. Проте, з точки зору способу їх вчинення розбій та вимагання є найбільш небезпечними злочинами цієї групи, а ознаки спеціального суб'єкта діяння, передбаченого ч. 2 ст. 191 КК, обумовлюють його підвищену небезпеку у порівнянні з крадіжкою (ч. 1 ст. 185), грабіжем (ч. 1 ст. 186) та шахрайством (ч. 1 ст. 190). Не робить об'єкт злочину складовою його суспільної небезпеки і положення, яке стало майже аксіоматичним, згідно з яким кримінальний закон бере під охорону найбільш важливі суспільні відносини (цінності, блага тощо). Дійсно, низка об'єктів має суто кримінально-правову природу. Це життя, здоров'я (хоча останні зміни ст. 173² КУпКП свідчать про те, що здоров'я особи охороняється і нормами адміністративного законодавства, оскільки тут передбачається відповідальність за застосування фізичного насильства, що не спричинило тілесних ушкоджень. Звідси постає, що насильство, яке завдало фізичного болю, охоплюється ст. 173² КУпАП), фізична свобода, статевая свобода та статевая недоторканість, основи національної безпеки, мир, безпека людства та міжнародний правопорядок. Однак, переважна більшість відносин, що охороняються КК, охороняється й іншими галузями права. Так, наприклад, Кодекс України про адміністративні правопорушення охороняє здоров'я населення (глава 5), власність (глава 6), довкілля (глава 7), належну господарську діяльність (глава 8, глава 9, глава 12, глава 13), безпеку руху та експлуатації транспорту (глава 10), права громадян (глава 11, глава 15-А), належну службову діяльність (глава 13-А), порядок нанесення військової служби (глава 13-Б), громадський порядок та громадську безпеку (глава 14), порядок управління, включаючи правосуддя (глава 15). З точки зору своєї соціальної характеристики ці об'єкти нічим не відрізняються від тих, що охороняються КК. Різниця полягає лише в інтенсивності впливу на ці об'єкти, тобто в наявності чи відсутності суспільної небезпеки. Викладене дозволяє укласти, що передбачена ст. 11 КК дефініція злочину, охоплює собою такі елементи складу як об'єктивна сторона, включаючи криміноутворюючі ознаки спеціального суб'єкта, суб'єктивна сторона через ознаку суспіль-

ної небезпеки і суб'єкта — через ознаку вчинення злочину виключно фізичною осудною особою, що досягла встановленого законом віку. Поза увагою законодавця залишається тільки такий елемент складу злочину, як об'єкт, що поза сумнівів, теж обумовлює його певне ігнорування як у законодавчій, так і у правозастосовчій площині, хоча позиція щодо чотирьохелементної структури складу злочину залишається незмінною. Тому введенню об'єкта до структури складу злочину може сприяти лише конституювання ще однієї (поряд із суспільною небезпекою) матеріальної ознаки складу злочину — його спрямованості проти тих чи інших суспільних відносин, яка враховується навіть вітчизняним адміністративним законодавством. Відповідно до ст. 9 КУпАП адміністративним проступком визнається протиправна, винна дія чи бездіяльність за яку законом передбачено адміністративну відповідальність. У цьому визначенні протиправність, як ознака адміністративного проступку, та його передбаченість нормами адміністративного законодавства явно розрізняються, що є абсолютно правильним, оскільки саме спрямованість правопорушення і визначає «сферу його життєдіяльності». Помилки законодавця з визначенням цієї сфери не заважають йому «створювати» суспільну небезпеку відповідних діянь, а її ігнорування з боку правозастосувача — реалізовувати ті чи інші приписи на практиці.

Розрив між спрямованістю злочину та його суспільною небезпекою, яка завдяки цьому може створюватися законодавцем штучно, неминуче призводить до штучного розширення предмета кримінального права за рахунок включенню до нього відносин, не пов'язаних із заподіянням шкоди об'єкту кримінально-правової охорони, а отже до втрати кримінально-правовим регулюванням свого цільового призначення — поновлення порушеного об'єкта. Тому, на нашу думку, з метою підвищення статусу об'єкта злочину, як повноцінного елемента складу та надання йому суто нормативного характеру, було б доцільно доповнити визначення злочину вказівкою на його спрямованість. Що ж стосується теорії криміналізації то в її межах слід було б переглянути основний постулат, згідно з яким, провідною криміноутворюючою ознакою традиційно визнається суспільна небезпека, зміщуючи акценти у бік соціальної суперечності злочину.

Список використаної літератури:

1. Курс уголовного права. Общая часть. Т. 1: Учение о преступлении / Под ред. Н.Ф. Кузнецовой и И.М. Тяжковой. — М.: ЗЕРЦАЛО, 1999. — 592 с.
2. Пудовочкин Ю.Е. Учение о преступлении: избранные лекции / Ю.Е. Пудовочкин. — М.: Юрлитинформ, 2010. — 280 с.